

ZAMONAVIY O‘ZBEK TILIDA NEOLOGIZMLARNING SHAKLLANISH MANBALARI

Toshtonova Muxlisa

*University of Economics and Pedogogy
"Boshlang'ich ta'lim" kafedrasi assistent-
o'qituvchisi
toshtonovam@gmail.com*

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy o‘zbek tilida neologizmlarning shakllanish manbalari, ularning paydo bo‘lish omillari va til tizimidagi o‘rni tahlil qilinadi. Globallashuv, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi, ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy jarayonlarning jadallashuvi natijasida o‘zbek tilining lug‘at tarkibi yangi birliklar bilan muntazam boyib bormoqda. Tadqiqot davomida neologizmlarning shakllanishida ichki va tashqi manbalarning o‘rni, so‘z yasash usullari hamda o‘zlashma birliklarning tilga kirib kelish xususiyatlari o‘rganildi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, zamonaviy o‘zbek tilidagi neologizmlarning asosiy qismi axborot texnologiyalari, iqtisodiyot, ta‘lim va ijtimoiy tarmoqlar bilan bog‘liq bo‘lib, ular tilning kommunikativ imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qilmoqda.

Kalit so‘zlar: neologizm, yangi so‘zlar, leksik taraqqiyot, o‘zlashma so‘zlar, so‘z yasash, zamonaviy o‘zbek tili, leksikologiya.

Аннотация. В данной статье анализируются источники формирования неологизмов в современном узбекском языке, факторы их возникновения и роль в языковой системе. В условиях глобализации, развития информационно-коммуникационных технологий, а также ускорения социально-политических и экономических процессов словарный состав узбекского языка постоянно пополняется новыми лексическими единицами. В ходе исследования были изучены роль внутренних и внешних источников в образовании неологизмов, способы словообразования, а также особенности проникновения заимствованных единиц в язык. Результаты показали, что основная часть неологизмов современного узбекского языка связана со сферами информационных технологий, экономики, образования и социальных сетей. Эти единицы способствуют расширению коммуникативных возможностей языка и отражают современные тенденции общественного развития.

Ключевые слова: неологизм, новые слова, лексическое развитие, заимствованные слова, словообразование, современный узбекский язык, лексикология.

Abstract. This article examines the sources of neologism formation in the modern Uzbek language, the factors contributing to their emergence, and their role within the linguistic system. The vocabulary of the Uzbek language is continuously enriched with new lexical units as a result of globalization, the rapid development of information and communication technologies, and ongoing socio-political and economic changes. The study investigates the

role of internal and external sources in the formation of neologisms, the main word-formation processes, and the characteristics of borrowed lexical items entering the language. The findings reveal that the majority of neologisms in modern Uzbek are associated with information technologies, economics, education, and social media. These lexical units contribute to the expansion of the communicative potential of the language and reflect contemporary trends in social development.

Keywords: neologism, new words, lexical development, borrowed words, word formation, modern Uzbek language, lexicology.

Kirish. Til jamiyat bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan ijtimoiy hodisadir. Jamiyat hayotida yuz beradigan siyosiy, iqtisodiy, madaniy va texnologik o‘zgarishlar tilning lug‘at tarkibida ham o‘z aksini topadi. Shu sababli har bir davrda yangi tushuncha va hodisalarni ifodalash ehtiyoji natijasida yangi so‘zlar – neologizmlar vujudga keladi.

Mustaqillik yillarida o‘zbek jamiyatida yuz bergan tub o‘zgarishlar, bozor iqtisodiyotiga o‘tish, xalqaro aloqalarning kengayishi va raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi natijasida o‘zbek tiliga ko‘plab yangi birliklar kirib keldi. Bugungi kunda *onlayn ta’lim, elektron hukumat, startup, bloger, marketpleys, kiberxavfsizlik, raqamlashtirish, frilanser* kabi birliklar faol qo‘llanmoqda.

Neologizmlar tilning rivojlanish darajasini ko‘rsatuvchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Ularni o‘rganish nafaqat til taraqqiyotini, balki jamiyatdagi yangilanish jarayonlarini ham yoritishga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi zamonaviy o‘zbek tilida neologizmlarning shakllanish manbalarini aniqlash va ularning til tizimidagi funksional xususiyatlarini tahlil qilishdan iborat.

Tahlil va metodlar. Mazkur tadqiqotda zamonaviy o‘zbek tilida neologizmlarning shakllanish manbalarini aniqlash, ularning leksik-semantik xususiyatlarini yoritish hamda til tizimidagi o‘rnini baholash maqsadida bir qator ilmiy metodlardan foydalanildi. Xususan, tavsifiy metod yordamida neologizmlarning umumiy xususiyatlari, qo‘llanish doirasi va til taraqqiyotidagi o‘rni izohlandi. Leksik-semantik tahlil orqali yangi so‘zlarning ma’no tuzilishi, semantik o‘zgarishlari hamda mavjud leksik birliklar bilan munosabati o‘rganildi.

Shuningdek, qiyosiy-tahliliy metod asosida neologizmlarning shakllanishida ichki va tashqi omillarning ta’siri solishtirildi, ularning o‘zbek tilidagi muqobil variantlari va qo‘llanish darajasi tahlil qilindi. Kontent-tahlil metodi yordamida ommaviy axborot vositalari, internet nashrlari va ijtimoiy tarmoqlarda faol qo‘llanayotgan yangi birliklar saralab olindi hamda ularning ishlatilish chastotasi va funksional xususiyatlari o‘rganildi. Bundan tashqari, ilmiy adabiyotlarni o‘rganish va umumlashtirish metodi orqali neologizmlar masalasiga oid mavjud nazariy qarashlar, ilmiy yondashuvlar va tadqiqot natijalari tizimlashtirildi.

Tadqiqot materiali sifatida zamonaviy ommaviy axborot vositalari, xususan, gazeta va jurnal maqolalari, internet nashrlari, rasmiy axborot portallari, ijtimoiy tarmoqlar, ilmiy

maqolalar hamda “O‘zbek tilining izohli lug‘ati” va boshqa leksikografik manbalarda qayd etilgan yangi leksik birliklardan foydalanildi. Tahlil jarayonida axborot texnologiyalari, iqtisodiyot, ta’lim, siyosat va ijtimoiy hayot bilan bog‘liq neologizmlarga alohida e’tibor qaratildi. Bu esa zamonaviy o‘zbek tilining lug‘at tarkibida yuz berayotgan yangilanish jarayonlarini har tomonlama yoritish va neologizmlarning shakllanish manbalarini aniqroq belgilash imkonini berdi.

Natijalar. Tadqiqot natijalari zamonaviy o‘zbek tilida neologizmlarning shakllanishi bir necha asosiy manbalar hisobiga amalga oshayotganini ko‘rsatdi. Tahlil qilingan materiallar yangi leksik birliklarning paydo bo‘lishida tilning ichki imkoniyatlari, xorijiy tillarning ta’siri, ilm-fan va texnologiyalar taraqqiyoti hamda raqamli kommunikatsiya vositalarining muhim o‘rin tutishini tasdiqladi. Aniqlanishicha, neologizmlar nafaqat yangi tushunchalarni nomlash vazifasini bajaradi, balki jamiyatdagi ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy o‘zgarishlarning til tizimida aks etishiga ham xizmat qiladi.

Ichki manbalar asosida shakllangan neologizmlar. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, zamonaviy o‘zbek tilidagi neologizmlarning muayyan qismi tilning ichki imkoniyatlari asosida yuzaga kelmoqda. Bunday birliklar mavjud so‘z yasash modellari, affiksatsiya, semantik kengayish va so‘z birikmalarining terminlashuvi orqali hosil qilinadi. Tilning ichki resurslari asosida yaratilgan neologizmlar milliy til me’yorlariga mosligi va tushunariligi bilan ajralib turadi.

Masalan:

- raqamlashtirish;
- tadbirkorlik;
- yoshlar yetakchisi;
- o‘zini o‘zi band qilish;
- masofaviy ta’lim;
- elektron hukumat;
- yashil iqtisodiyot.

Mazkur birliklar o‘zbek tilining morfologik va semantik imkoniyatlari asosida shakllangan bo‘lib, zamonaviy hayotda paydo bo‘lgan yangi tushunchalarni ifodalashga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, davlat boshqaruvi, ta’lim va iqtisodiyot sohaslarida bunday neologizmlar sonining ortib borayotgani kuzatiladi.

O‘zlashma neologizmlar. Globallashuv jarayonlari va xalqaro axborot almashinuvining kuchayishi natijasida o‘zbek tiliga xorijiy tillardan kirib kelayotgan yangi birliklar soni sezilarli darajada ortmoqda. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, zamonaviy neologizmlarning katta qismi ingliz tilidan o‘zlashgan bo‘lib, ular asosan axborot texnologiyalari, biznes va marketing sohalari bilan bog‘liq.

Masalan:

- startup;
- blogger;
- frilanser;

- marketpleys;
- podkast;
- webinar;
- chatbot;
- influencer;
- brending.

Ushbu birliklarning aksariyati dastlab tor doirada qo‘llangan bo‘lsa-da, bugungi kunda ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlar orqali keng ommaga tarqalib, faol lug‘at tarkibidan mustahkam o‘rin egallamoqda. Ayrim hollarda bunday so‘zlarning o‘zbekcha muqobillari yaratilayotgan bo‘lsa-da, amaliy nutqda asl shakllarining qo‘llanishi ustunlik qilmoqda.

Terminologik neologizmlar. Ilm-fan va texnologiyaning jadal rivojlanishi natijasida yangi terminologik birliklar paydo bo‘lmoqda. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, terminologik neologizmlar, ayniqsa, axborot texnologiyalari, iqtisodiyot, tibbiyot va muhandislik sohalarida faol shakllanmoqda.

Misollar:

- sun‘iy intellekt;
- kiberxavfsizlik;
- biometrik identifikatsiya;
- blokcheyn;
- kriptovalyuta;
- bulutli texnologiyalar;
- raqamli platforma.

Mazkur birliklar dastlab mutaxassislar nutqida qo‘llangan bo‘lsa, keyinchalik ommaviy axborot vositalari va internet nashrlari orqali umumxalq leksikasiga kirib bormoqda. Bu esa ilmiy-texnik taraqqiyotning til rivojiga bevosita ta‘sir ko‘rsatayotganini anglatadi.

Ijtimoiy tarmoqlar ta‘sirida yuzaga kelgan neologizmlar. So‘nggi yillarda internet va ijtimoiy tarmoqlarning ommalashuvi natijasida yangi kommunikativ muhit shakllandi. Mazkur jarayon yangi leksik birliklarning paydo bo‘lishini jadallashtirdi. Tahlil qilingan materiallarda ijtimoiy tarmoqlar bilan bog‘liq neologizmlar alohida guruhni tashkil etishi kuzatildi.

Masalan:

- obunachi;
- layk bosmoq;
- repost qilmoq;
- kontent yaratuvchi;
- trend;
- strim qilmoq;
- vlog;
- viral kontent.

Bunday birliklar, asosan, yoshlar nutqida faol qo'llanmoqda va asta-sekin adabiy tilga singib bormoqda. Ularning ayrimlari allaqachon ommaviy axborot vositalarida keng qo'llanayotgan bo'lsa, ba'zilar hali norasmiy muloqot doirasida saqlanib qolmoqda. Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlar tilning lug'at tarkibini boyituvchi eng faol manbalardan biriga aylanib bormoqda.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari zamonaviy o'zbek tilidagi neologizmlar shakllanishida ichki va tashqi omillar o'zaro uyg'un holda ishtirok etayotganini ko'rsatdi. Yangi leksik birliklar jamiyatdagi innovatsion jarayonlar, texnologik taraqqiyot va global axborot almashinuvining til tizimidagi ifodasi sifatida namoyon bo'lmoqda.

Muhokama. O'tkazilgan tahlillar zamonaviy o'zbek tilida neologizmlarning shakllanishi jamiyat taraqqiyoti, fan-texnika yutuqlari va global axborot almashinuvijarayonlari bilan bevosita bog'liqligini ko'rsatdi. Til doimo harakatdagi tizim bo'lib, unda yuz beradigan o'zgarishlar jamiyat hayotidagi yangilanishlarning lingvistik ifodasi sifatida namoyon bo'ladi. Yangi tushunchalar, texnologiyalar va ijtimoiy hodisalarning paydo bo'lishi ularni ifodalovchi yangi til birliklariga ehtiyoj tug'diradi. Natijada tilning lug'at tarkibi muntazam ravishda yangi so'zlar va terminlar bilan boyib boradi.

Tadqiqot natijalari neologizmlar shakllanishida ichki va tashqi manbalar o'zaro uyg'un holda ishtirok etishini tasdiqladi. Ichki manbalar asosida yuzaga kelgan neologizmlar tilning milliy xususiyatlarini saqlash, mavjud so'z yasash imkoniyatlarini kengaytirish va yangi tushunchalarni o'zbek tilining ichki qonuniyatlari asosida ifodalashga xizmat qiladi. Bunday birliklar til egalariga tushunarli bo'lishi va milliy til me'yorlariga mosligi bilan ajralib turadi. Shu sababli til taraqqiyotida ichki imkoniyatlardan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Biroq zamonaviy globallashtirish sharoitida tashqi manbalar, ayniqsa ingliz tilining ta'siri sezilarli darajada ortib bormoqda. Axborot texnologiyalari, iqtisodiyot, marketing, media va internet kommunikatsiyasi bilan bog'liq ko'plab yangi tushunchalar dastlab ingliz tilida shakllanib, keyinchalik boshqa tillar qatori o'zbek tiliga ham kirib kelmoqda. Bu jarayon xalqaro ilmiy-texnik yutuqlarni tez va aniq ifodalash imkonini yaratadi. Shu bilan birga, ayrim o'zlashma birliklarning me'yorlashuvi, ularning talaffuzi, yozilishi hamda o'zbekcha muqobillarini yaratish masalasi tilshunoslikning dolzarb muammolaridan biri bo'lib qolmoqda.

Masalan, *onlayn va masofaviy, bloger va internet muallifi, marketpleys va elektron savdo maydoni, frilanser va mustaqil masofaviy mutaxassis* kabi variantlarning parallel qo'llanayotgani kuzatiladi. Bu holat til taraqqiyotining tabiiy bosqichlaridan biri hisoblanadi. Vaqt o'tishi bilan bunday birliklarning qaysi biri faol qo'llanishda ustunlik qilishi va adabiy til me'yoriga aylanishi til amaliyoti hamda nutqiy ehtiyojlar asosida belgilanadi.

Tahlillar shuni ham ko'rsatdiki, neologizmlarning keng tarqalishida ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlarning o'rni nihoyatda katta. Ilgari yangi so'zlarning tilga singishi uchun ma'lum vaqt talab qilingan bo'lsa, bugungi raqamli muhitda yangi birliklar juda qisqa muddat ichida millionlab foydalanuvchilar nutqiga kirib bormoqda. Ayniqsa,

Telegram, Facebook, Instagram va boshqa platformalarda paydo bo‘layotgan yangi birliklar yoshlar nutqi orqali ommalashib, keyinchalik ommaviy kommunikatsiya vositalariga va hatto adabiy tilga kirib kelmoqda.

Neologizmlar faqat yangi predmet yoki hodisalarni nomlash vazifasini bajarmaydi. Ular jamiyatning iqtisodiy, siyosiy, madaniy va texnologik rivojlanish darajasini aks ettiruvchi muhim lingvistik ko‘rsatkich ham hisoblanadi. Masalan, *sun'iy intellekt*, *kiberxavfsizlik*, *raqamlashtirish*, *startup* kabi birliklarning faol qo‘llanilishi zamonaviy jamiyatning innovatsion rivojlanish yo‘lidan borayotganini ko‘rsatadi. Shu jihatdan neologizmlarni o‘rganish til taraqqiyotini tahlil qilish bilan birga, jamiyatdagi ijtimoiy o‘zgarishlarni ham anglash imkonini beradi.

Shuningdek, neologizmlarning til tizimiga moslashuvi ham muhim ilmiy masala hisoblanadi. Ayrim yangi birliklar qisqa muddatli bo‘lib, ma’lum davr o‘tgach iste’moldan chiqib ketadi, boshqalari esa faol qo‘llanish natijasida adabiy tilning ajralmas qismiga aylanadi. Shu sababli neologizmlarning yashovchanlik darajasini, ularning semantik rivojlanishini va nutqdagi funksional imkoniyatlarini muntazam kuzatib borish zarur.

Umuman olganda, zamonaviy o‘zbek tilida neologizmlarning shakllanishi tilning tabiiy rivojlanish qonuniyatlari bilan bog‘liq bo‘lib, bu jarayon tilning boyishi, uning kommunikativ imkoniyatlarining kengayishi va yangi davr talablariga moslashuvining muhim ko‘rinishi sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu bois neologizmlarni ilmiy jihatdan tadqiq etish, ularni me‘yorlashtirish va lug‘atlarga kiritish zamonaviy o‘zbek tilshunosligining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari zamonaviy o‘zbek tilida neologizmlarning shakllanishi til taraqqiyotining eng muhim va faol jarayonlaridan biri ekanligini ko‘rsatdi. Tilning lug‘at tarkibi jamiyatdagi siyosiy, iqtisodiy, ilmiy-texnik va madaniy o‘zgarishlar ta’sirida muntazam ravishda yangilanib boradi. Ana shu yangilanishlarning lingvistik ifodasi sifatida neologizmlar vujudga keladi va tilning kommunikativ imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, zamonaviy o‘zbek tilidagi neologizmlar asosan to‘rtta asosiy manba hisobiga shakllanmoqda: tilning ichki imkoniyatlari, xorijiy tillardan o‘zlashuv jarayoni, ilmiy-texnik taraqqiyot natijasida yuzaga kelayotgan terminologik birliklar hamda internet va ijtimoiy tarmoqlar ta’sirida paydo bo‘layotgan yangi leksik birliklar. Ushbu manbalar bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, zamonaviy o‘zbek tili lug‘at tarkibining boyishida muhim rol o‘ynamoqda.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, axborot texnologiyalari, raqamli iqtisodiyot, ta’lim, biznes va ommaviy kommunikatsiya sohalari neologizmlarning eng sermahsul manbalari hisoblanadi. Ayniqsa, *sun'iy intellekt*, *kiberxavfsizlik*, *startup*, *bloger*, *podkast*, *raqamlashtirish*, *masofaviy ta’lim* kabi birliklar bugungi kun til amaliyotida faol qo‘llanayotgan neologizmlar qatoriga kiradi. Bu esa zamonaviy o‘zbek tilining global axborot makoni bilan integratsiyalashib borayotganini ko‘rsatadi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari neologizmlarning faqat yangi tushunchalarni nomlash vositasi emas, balki jamiyat taraqqiyotining muhim ko'rsatkichi ekanligini ham tasdiqladi. Har bir yangi leksik birlik ortida muayyan ijtimoiy ehtiyoj, texnologik yangilik yoki madaniy o'zgarish mavjud bo'lib, ular tilning rivojlanish yo'nalishlarini belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Biroq yangi birliklarning tilga kirib kelishi bilan ularni me'yorlashtirish, imloviy va uslubiy jihatdan tartibga solish, zarur hollarda milliy muqobillarini yaratish masalasi ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Shu nuqtayi nazardan neologizmlarni muntazam kuzatib borish, ularning semantik taraqqiyotini o'rganish, yangi lug'atlar va terminologik bazalarni boyitish zamonaviy o'zbek tilshunosligining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, neologizmlar zamonaviy o'zbek tilining rivojlanish dinamikasini belgilovchi muhim omillardan biri bo'lib, ular tilning yangi davr talablariga moslashuvini, lug'at tarkibining boyishini va kommunikativ salohiyatining kengayishini ta'minlamoqda. Kelgusida neologizmlarning shakllanish mexanizmlari, qo'llanish xususiyatlari va adabiy til me'yorlariga ta'sirini chuqurroq o'rganish tilshunoslik tadqiqotlarining istiqbolli yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Hojiyev A. **O'zbek tili leksikologiyasi.** – Toshkent: Fan, 1981.
2. Jamolxonov H. **Hozirgi o'zbek adabiy tili.** – Toshkent: Talqin, 2005.
3. Nurmonov A., Mahmudov N., Sobirov A., Yusupova Sh. **Hozirgi o'zbek adabiy tili.** – Toshkent: Ilm ziyo, 2013.
4. Madvaliyev A. (mas'ul muharrir). **O'zbek tilining izohli lug'ati.** 5 jildli. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2006–2008.
5. Mahmudov N. **Til.** – Toshkent: Ma'naviyat, 2017.
6. Begmatov E. **Hozirgi o'zbek adabiy tilining leksik qatlamlari.** – Toshkent: Fan, 1985.
7. Safarov Sh. **Pragmalingvistika.** – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2008.